

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

17

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • יום רביעי לסדר פינחס תשע"א

כסף וחיים טובים בעולם הזה ולא קיבלתי, בשביל מה עשיתי את המצוה, זהו תוהו על הראשונות שאין לו עולם הבא, שלא עשה את המצוה אלא בשביל העולם הזה ואינו מחשיב כלל את העולם הבא, וכל מה שעשה את המצוה היה 'על מנת' לקבל פרס - בתנאי שיקבל את השכר בעולם הזה, וכיון שעכשיו הוא מתחרט על המצוה אין לו עולם הבא.

כל יהודי הוא בחזקת מאמין וחזקת כשרות, שגם אם לא יקבל את השכר, לא יתחרט על מעשה המצוה, וכשיהודי נותן כספים לצדקה מפני שצריך ישועה, הרי אף אם בסוף לא הגיעה הישועה, אינו מתחרט על הצדקה שנתן.

וכמו שאמרו (פסחים ח, א) האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העולם הבא הרי זה צדיק גמור, ופירש"י, ולא אמרין שלא לשמה עושה, אלא קיים מצות בוראו שציווהו לעשות צדקה, ומתכוון אף להנאת עצמו שיזכה בה לעולם הבא או שיחיו בניו, ע"כ, וכתבו התוספות שם כי רק גויים מתחרטים על הצדקה אם לא קיבלו שכר, אדם שמתחרט על מעשה המצוה אם אינו מקבל שכר, אין לו עולם הבא על זה.

ועל כל פנים העבודה שבלב היא כשאדם מרגיש שהוא חייב לעבוד מצד עבודתו, והוא עובד מאהבה או מיראה מפני שמפחד מהגיהינום, ומסתבר שלא מספיק לעבוד מיראה ופחד של עונשי העולם הזה, אלא צריך לעבוד מפחד הגיהינום, כי אם אדם אינו מפחד מגיהינום ואינו חושב על העולם הבא, זהו סימן שאינו מחשיב את העולם הבא, והרי הוא כמי שאינו מאמין בעולם הבא, ולא מגיע לו עולם הבא.

והנה דעת הרמב"ם (הלכות תפילה א, א) שהתפילה היא מצות עשה דאורייתא של עבודה שבלב, לכל הפחות פעם אחת בכל יום, ומי שאינו מתפלל תפילה אחת ביום ביטל מצות עשה מן התורה של עבודה שבלב, והרבה ראשונים חולקים וסוברים שהתפילה היא מצוה דרבנן.

וכתב בחידושי רבנו חיים הלוי הלכות תפילה כי אף לדעת הראשונים החולקים על הרמב"ם, קיום התפילה הוא מצות עשה דאורייתא של עבודה שבלב, אלא שהתפילה אינה חיוב מן התורה, ומקיימים את מצות העבודה שבלב גם בשאר ענייני עבודתו, כגון תורה מתוך עבודתו, מעשים טובים מתוך עבודתו, והתפילה היא רק פרט אחד מכל מיני צורות של עבודה, וכמו ששמעתי שבקעלם היו לומדים בחצי שעה הראשונה של הסדר מתוך הרגשת עבודתו, חוץ ממה שהלימוד מעניין ומושך, היו לומדים גם לשם עבודתו, לחיזוק האמונה.

וידוע מה שכתב הכוזרי (מאמר שלישי אות ה'; הובא בהקדמת שיח יצחק בסידור הגר"א) שהתפילה היא מזון הנפש, ומחזקת את האמונה ואת טהרת הנפש, וזה לשונו:

ינהיג הכוח החפצי, כל האיברים המשמשים אותו בזריזות וחריצות ושמחה, ויעמדו בעת העמידה מבלי עצלה, וישתחוו עת שיצוו להשתחוות, וישבו בעת הישיבה, ומביטות העיניים הבטת העבד אל אדוניו, ויעמדו הידיים ממעשיהם, ולא תתקבץ האחת עם האחת ותשווינה הרגליים לעמידה, ויעמדו כל האיברים כנבהלים היראים לעשות מצות מנהיגם, לא ירגישו על מיחוש ולא על הפסד אם יהיה להם, ויהיה הלשון מסכים עם המחשבה, לא יוסיף עליו

התעוררתי לדבר על עניין התפילה, שרבי מיכל יהודה זצ"ל היה מדבר הרבה על זה, ותפילתו שלו בעצמו גם היא הייתה תפילה מיוחדת, דרגה גבוהה בתפילה.

הנה עיקר התפילה היא כוונת הלב, אדם שמתפלל ואינו מבין את פירוש המילות שהוא מוציא מפי - אין זו תפילה, אמנם עם הארץ שאינו מבין את פירוש המילות אבל הוא מכוון בלבו לשם תפילה, הוא עובד השם, אף על פי שאינו מבין, כיון שהוא מכוון לשם עבודת השם, אבל עבודה שבלב ממש היא כשמבנינים את פירוש המילים הפשוט.

העיקר הוא להבין את פירוש המילות, וכמו שכתב המשנה ברורה (צח, א) "ואל יכוון האדם בשמות וייחודים רק יתפלל כפשוטו להבין הדברים בכוונת הלב וכו', ובתשובת רש"ל העיד על הר"ש שאמר אחרי שלמד סתרי הקבלה שהוא מתפלל כתינוק בן יומו, ועיין בפני יהושע שכתב דאלו הכוונות המבוארים כאן בשולחן ערוך אי אפשר לכוון בשעת התפילה רק קודם, ובתפילה צריך לכוון פירוש המילות", עכ"ד.

יש הרבה הכנה לתפילה, הכנה שמביאה את האדם לקבל אהבה ויראה, וכמו שכתב המסילת ישרים פרק י"ז "ותראה שהחסידיים הראשונים היו שוהים שעה אחת קודם תפילתם ואחר כך מתפללים, כדי שיכוונו לבם למקום. ובוודאי שלא היו פונים שעה אחת לבטלה, אלא מתכוונים ומכינים לבם לתפילה שהיה להם להתפלל, ודוחים מעליהם המחשבות הזרות ומתמלאים היראה והאהבה הצריכה", אבל בשעת התפילה אין לכוון אלא את פירוש המילים הפשוט, מי שהוא אוהב תפילתו היא מאהבה, ומי שהוא ירא תפילתו היא מיראה, אבל פירוש המילים הפשוט זה כבר עבודה שבלב לצאת ידי חובת תפילה.

ומצינו הרבה דרגות בעבודה, כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ג, יז) במעלות העליונות שנמסרו במצוות עשה, ואחת מהם היא מעלת העבודה שנאמר (דברים י, כ) "אותו תעבוד", ויש בזה הרבה דרגות לאין שיעור, וכלשון רבינו יונה שם "לכל אחת מהנה כמה מדרגות".

עבודה היא שאדם מרגיש שהוא עבד וחייב לעשות את העבודה בתור עבד, יש מי שעובד מאהבה, מפני שהאדון נותן לו את כל מה שהוא צריך, ומצד הכרת הטוב לאדון הוא מרגיש שחייב לעבוד אותו, אבל גם מי שאינו עובד מאהבה צריך לעבוד מיראה, שאם לא יעשה את העבודה, האדון יעניש אותו.

העבודה הפשוטה יותר היא עבודה מיראה, מפני שיש אמונה, וכל אחד מאמין שיש דיני שמים בעולם הזה ובעולם הבא על כל דבר ודבר, לכן הוא עובד, בשביל השכר בעולם הזה או בשביל העולם הבא, ויש אנשים שעובדים רק בשביל לקבל שכר בעולם הזה, כי אינם מחשיבים את העולם הבא, ורוצים יותר את השכר בעולם הזה, ומן השמים נותנים להם כפי רצונם שכר בעולם הזה, במקום לקבל את שכרם בעולם הבא, כמו שפירש"י על הפסוק (דברים ז, י) "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו" - בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו מן העולם הבא.

ואם אדם עובד רק לשם קבלת השכר בעולם הזה, באופן שאם בסוף לא יקבל את השכר, הרי הוא מתחרט על קיום מעשה המצוה, והוא תוהו על הראשונות לשם מה עשיתי את המצוה, אם אני מבקש

מחזק את ה"מימיני בל אמוט". עצה גדולה נתנו לנו חז"ל לחזק את הימין, כל מאבק שאנו מנצחים בו מחזק יותר את הימין - "כי מימיני בל אמוט", עכ"ד.

וכמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות לאבות על המשנה (ג, טו) הכל לפי רוב המעשה, וביאר בזה כי עדיף לאדם לתת אלף פעמים זוז אחד לצדקה מאשר אלף זוז בפעם אחת, שכל נתינה ונתינה מחזקת יותר את אהבת החסד, ואם נתן פעם אחת אלף זוז לצדקה זה יכול להיות התפעלות חד פעמית, והמעשה משפיע רק לזמן קצר ואחר כך עוברת ההשפעה, אבל מי שנותן כסף לצדקה כל יום, אפילו שקל אחד או חצי שקל, או אפילו עשר אגורות לצדקה, זה משפיע אצלו בקביעות חיזוק של אהבת החסד.

וכך היא גם השפעת היראה של מאה ברכות בכל יום, לפי רוב הפעמים שאדם נזכר באמונה בהשגחה, האמונה מתחזקת ומוסיף יותר יראת שמים, ועל ידי היראה הכל משתנה, התפילה, החסד - צדקה, ומעשים טובים.

ותורה היא יותר מהכל, כמו שאמרו (אבות ו, א) על העוסק בתורה לשמה "ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים", ופירש שם ברוח חיים "כי התורה יותר גדולה אפילו ממעשים טובים", תורה זה מקדש את האדם יותר מכל המצוות, וכן מפורש הרבה פעמים בגמרות ומדרשי חז"ל, ובספרי המוסר ראשונים ואחרונים.

והיינו מפני שאדם שעוסק בתורה, והמוח דבוק בתורה, הרי הוא דבוק בשכינה, וכמו שאמרו בזה קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל חד הוא, והלומד תורה שכינה שרויה עימו, שזהו דבר שלא מצינו בעושה מצוה שתהא שכינה שרויה עימו, רק באדם שיושב ועוסק בתורה, וכמו שדרשו (אבות ג, ו) עשרה שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר אלוקים ניצב בעדת קל וכו', ומנין אפילו אחד שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. ועוד אמרו (תמיד לב, ב) כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נוכח פני השם.

לכן השפעת התורה גדולה יותר מכל המצוות, אבל זה תלוי גם ברציפות, שלא יהיה הפסק והיסח הדעת מלימוד התורה, כי אם אין רציפות ההשפעה מסתלקת, וכמו שצריך רציפות בצדקה ובמעשים טובים ורציפות בתפילה, כך צריכים רציפות בתורה שהיא יותר מהכל, ואמנם יש גם מעשים טובים שצריך לקיימם, אבל בזמן שלא מוטל עליו איזה חיוב לקיים, צריך להיזהר שלא להפסיק מן הרציפות בתורה.

כל אחד יכול לקיים את זה, לכל אחד יש חלק שמעניין אותו בתורה, וכן מה שהתרגל בתפילה, התפילה גם כן מעניינת ומושכת, ומרגישים טעם ומתיקות בתפילה, אם התפילה ביישוב הדעת וריכוז המחשבה, הלב מושך לזה ומתחשק להמשיך הלאה, ויש גם מתיקות בחסד, שאדם עושה חסד מתוך אהבת חסד, אבל יש יצר הרע, והתורה היא הדבר היחיד שמועיל כנגדו, כמו שאמרו (קידושין ל, ב) בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין.

אנו כולנו אוהבים תורה, עבודה וחסד, ורק עלינו לעשות את מה שאנו אוהבים, לעסוק בזה כל אחד לפי טבעו ולפי כוחו, וכל אחד יכול להצליח בסייעתא דשמיא!

לעילוי נשמת מוריני ורבינו
מרן רבי מיכל יהודה ב"ר משה דוד זצוק"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

ולא יבטא בתפילתו על דרך המנהג והטבע אלא עם כל מילה מחשבה וכוונה בה, ותהיה העת ההיא לב זמנו ופריו, ויהיו שאר עיתותיו כדרכים המגיעים אל העת ההיא, יתאווה קרבתו שבו מתדמה ברוחניים, ויתרחק מהבהמיים, ויהיה פרי יומו ולילו שלוש עיתות ההם של תפילה, והסדר הזה מהנפש כסדר המזון מהגוף, מתפלל בנפשו, וניזון לגופו, ומתמדת עליו ברכת התפילה עד עת תפילה אחרת, כהתמדת כוח סעודת היום עד שיסעד בלילה, וכל אשר תרחק עת התפילה מהנפש, היא הולכת וקודרת, במה שפגע אותה מעסקי העולם, ובעת התפילה מטהר נפשו מכל מה שקדם, עכ"ל.

והיינו כי גוף האדם הוא גשמי ונמשך אחר חמדת הכסף והכבוד [נכנס אצלי חתן שחיבר חידושי תורה ורוצה להדפיסם לכבוד יום חתונתו, וביקש שיכתבו לו הסכמה על התורה שלו, ושאלתי אותו לשם מה הוא צריך את ההסכמה, הרי גם בלא ההסכמה יחשיבו אותו, ומכירים אותו שהוא בחור מצוין, אלא מאי, הוא רוצה יותר כבוד? הרי חמדת הכבוד זה דבר אסור, והסכים לזה] והתפילה מחזקת את טהרת הנפש, שלא יימשך אחר רצונות הגוף.

וביאר הכוזרי כי מטעם זה אנו מתפללים שלוש תפילות בכל יום, כי כשם שגוף האדם זקוק למזון כדי להחזיק את הגוף, כך הנפש זקוקה למזון המטהר את הנפש שלוש פעמים ביום, וכמו שהמזון מחזיק את הגוף רק לזמן קצר עד שנחלש וצריך שוב לאכול, כך הנפש מקבלת את השפעתה מהתפילה עד שקדושת הנפש נחלשת וצריך שוב להתפלל, זהו הטעם של שלוש תפילות ביום.

והנה אמרו חז"ל (מנחות מג, ב) "תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה השם אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה". ופירש"י, קרי ביה מאה. משמע שיראת שמים ומאה ברכות הם דבר אחד, כי מאה ברכות נלמדו מהפסוק "כי אם ליראה", וצריך ביאור מה הקשר ביניהם.

ומכבר ראיתי בספר שפתי חיים (מועדים ח"א עמ' שלד) שביאר העניין בדברים ברורים וזה לשונו:

כיצד לוקחים את ה"שיוויוני" אל כל השנה?

יש לנו גישה ישירה אל ה' מאה פעמים ביום! "תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה השם אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה". קרי ביה מאה - רש"י (מנחות מג, ב). כדי לקבל יראת ה' תמיד ולהרגיש בנוכחותו יתברך, העצה לפנות אליו ישירות מאה פעמים ביום "ברוך אתה - פנייה בנוכח אל ה'. כשמברכים עם קצת חיזוק וחושבים על מילות הברכה מרגישים בכך, אני עומד לפני הקב"ה, שהוא מקור הברכות.

זוהי מהות הברכה - להבין ולהכיר שהכל מהקב"ה, אם זו ברכת הנהנין - על ידי הברכה מבין שזה לא שלו אלא הנאה זו ניתנת לו מהקב"ה. "המוציא לחם מן הארץ" - הקב"ה הוא המוציא לחם. בעל התבואה, האופה והמוכר אינם אלא צינורות להבאת הלחם, אבל הקב"ה הוא שמוציא הלחם מהארץ. "שהכל נהיה בדברו" - הוא ממוציא הכל, ובכל רגע. ברכה - הכרה שהשי"ת הוא מקור השפע.

ולא די בזה, אלא צריך להכיר שאנו מקבלים את השפע ממלך העולם, ואנו עבדיו. "כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה" (ברכות מ, ב). יסוד גדול נאמר כאן, גם לאחר שמכיר שלוקח מהקב"ה אבל עדיין צריך לדעת ולהכיר כי כל דבר שאני מקבל אינני מקבל סתם אלא שאני עבד השם ומקבל זאת מ"מלך העולם", והאיל ואנו עבדיו לכן אנחנו מקבלים ממנו. כן הוא בברכת הנהנין. וכן הוא בברכת המצוות - "אשר קדשנו במצוותיו", "וקרבתנו מלכנו לעבודתך". שייכותנו במצוות היא בגלל זה שהוא מלך ואנו עבדיו. ברכת השבח אף היא כעבד המשבח מלכו, שאם לא כן כיצד רשאים אנו לשבח? אלא - כיון שרצה בנו כעבדיו והוא מלכנו, אנו ממליכים אותו. זוהי המלכות הטמונה בכל ברכה.

כשמדברים ישירות אל הקב"ה ואומרים לו "אתה", הרי עומדים כעבד לפני המלך, ובה מקבלים מלכותו. יהודי המברך מאה ברכות בכל יום יש לו מאה פעמים ביום האפשרות לשיוויוני השם, זה